

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд

„Възприет родителски стил и привързаност към значимите други в ранна зрялост“

автор: Зорница Тоткова – докторант в департамента „Психология“, ИИНЧ

рецензент: проф. д.пс.н. Павел Ангелов Александров

Зорница Тоткова е разработила и представила за защита научно психологическо съчинение, в качеството на дисертационен труд на тема „Възприет родителски стил и привързаност към значимите други в ранна зрялост“. Тази работа притежава собствена фактологична идентичност и допирни точки с множество проблеми, понятия и гледни точки в психологическата наука. Избраната тема е разположена в пространството на възрастовата, социалната, диференциалната и, разбира се, общата теоретична психология. Подчертавам това не само, за да разкрия сложността на темата, но и да призная, че г-ца Зорница Тоткова е посрещнала хладнокръвно един проблем, който поражда много други такива. Още тук ще кажа, че тя се справя със задачата си успешно, отговорно и обещаващо.

На дисертационния труд може да се даде оценка от различни гледни точки. Такава възможност изкушава и рецензента, но поради факта, че в избистрянето на теоретичната си позиция г-ца Зорница Тоткова интегрира рационални понятия на взаимно непризнаващи се течения, някак си всичко си идва на мястото и е подчинено на истината. Задължен съм обаче да маркирам и оценя най-значимите и съдържателни факти. За какво става дума?

По съдържание и структура дисертационния труд е разработен като класическо, интегрално, теоретично и емпирично изследване. Структурният образ на работата е построен върху 226 страници, с увод, три глави, заключение, литература и приложения. Налице са 32 таблици и 30 фигури. Държа да подчертая, че научно литературната база на дисертацията е адекватна на темата и съдържанието. Ще кажа и това, че 226 литературни източника, при наличието на емпирично изследване, са доста стряскащи рецензента. Изглежда, че максимализмът е временна диспозиция на всеки докторант .

Едва ли е потребно да се търси отговор на въпроса за ценностната значимост на темата. Смесът от написването на тази работа е далече по-голям от този, който допуска г-ца Зорница Тоткова. Нека да припомним, че наред с думите, знаците и техните значения, възприетият родителски стил е инструмент и фактор на необходимия репертоар от схеми и

модели на поведение, задължителни за успешното функциониране на човека в дадена култура. Присвояването на модели на поведение в контекста на приемания родителски стил очертава 50% от съдържанието на психосоциалното развитие. В този смисъл колкото практическа, толкова и теоретично е значима избраната тема.

Крупният контекст на дисертацията затворен във взаимовръзката родител-дете сема в сложен аспект от природата и вариациите в базовите човешки отношения. Г-ца Зорница Тоткова приема и поддържа осъзнато тезата, че хората се стремят изначално към удовлетворяващ ги стил на живот, социално-психичните механизми, на който получава израз в нещо, което остава за цял живот – привързаността!

В центъра на работата стои изучаването на взаимовръзката родителски стил – привързаност, както и ефектите на възприетия родителски стил върху взаимоотношенията на личността със значимото ѝ обкръжение, в лицето на родители, роднини и приятели.

Като осъзнава психологическата конструкция на изборния за изучаване проблем, г-ца Зорница Тоткова постига ориентация в съвременното състояние на теоретичните подходи към явлениято и конструкта родителски стил и привързаност. Теоретичната част на дисертационния труд е структурирана от теории и понятия, които дават достоверна картина на мисленето в разработваната проблематика и разбира се, показват научната грамотност на докторанта.

Г-ца Зорница Тоткова контекстно дава да се разбере, че явлениято „възприет“ родителски стил е все още неизбистрено в каузален план. Децата възприемат стила на родителите си поради преимуществата на самия стил или поради характера на афективните връзки с родителите? Вероятно и едното, и другото. Казвам това, за да се разбере, че докторантката работи в дефицит на важна информация. Това следва винаги да се отчита!

Мисля, че е разумно в теоретичната част на работата докторантката да позволи по-голяма свобода на възможностите на фантазията си и да акцентира на повече несъвършенства в различните ориентации, изследващи родителските стилове привързаността. Съвременното родителство се развива в културна конкуренция с множество други фактори и често губи битката в опита да имплантира себе си в душевния и поведенчески живот на детето. Родителският стил има двойна опосредственост и обусловеност – отвън и отвътре.

Дисертационният труд на г-ца Зорница Тоткова справедливо може да бъде дефиниран като емпирично психологическо изследване на явленията възприет родителски стил и стил на привързаност. По посока зададена от тази предметна цел, е формулирана основната хипотеза на изследването за наличие на различия в родителските стилове и доминация на смесения стил органично генерализиращ стил на привързаност. Тази хипотеза е конкретизирана в 5 частни хипотези, особено привлекателни, като хипотезата (3.2.), че чистите стилове са по-слабо изразени от смесените стилове и хипотезата (3.4.), отнасяща се до това, че възприетият родителски стил има отношение към формирането на стила на привързаност. Като цяло хипотезите на това изследване убеждават в неговата ценност. Хипотетичната част на дисертацията е организирана около идеята за креативната роля на доминиращия стил в конструирането на човешката привързаност. Разбира се, формулираните хипотези носят белега на теоретичната и практическа обосновааност.

Както повелява логиката на емпиричното изследване, изградените хипотези са подложени на емпирична верификация, чрез адекватни на предмета на изследването инструменти. Става дума за оформянето на два въпросника със сигурни психометрични характеристики. Единият измерва родителския стила, другият стила на привързаност. Независимо от успешно конструираните въпросници и техните възможности да уловят значимите факти, г-ца Зорница Тоткова е реализирала полустандартизирано интервю, поставено на място и с неоспоримо качество.

Като резултат от поставената цел, задачи, хипотези, методи и емпирични опити в дисертационния труд е налице една категориално осмислена система от получени резултати и интерпретации. Те се отнасят до предмета на изследването и проблематизират множество идеи и факти в психологическото познание.

Едва ли е възможно и необходимо да направя ранжиране по ценност на получената емпирична фактология, но ще дам един пример, който илюстрира ценността на това, което често безотговорно наричаме подробност. Г-ца Зорница Тоткова установява, че при 33% от изследваните лица има сходство във възприемането на родителските стилове на майката, на бащата и при общия възприет родителски стил, докато при 67% се установява различие във възприемането на родителските стилове. Този емпиричен факт, а и много други от този тип и равнище, носи далечна и близка кореспонденция с различни други психични факти и индивидуални практики. Когато обаче с него се запознае един специалист по

диференциална психология, той задължително ще го асоциира с идеята за опосредственост на възпитателните въздействия от интраиндивидуалността, а и за различията между семействата като специфични социални групи. Давам този пример, за да направя обобщението, че шокиращото натрупване на емпирични данни не е ценност само по себе си, а ценност за цялата психологическа наука. Не е тайна, че редица клонове на психологията се движат бавно, поради липса на емпирично натрупан материал. Дисертацията на г-ца Зорница Тоткова е източник на събрана, научно обработена и представена за използване информация от различни писти на психологията и други науки. Особено приятно впечатление прави обобщението на резултатите по хипотези, съчетано с направените изводи.

В една дисертация като рецензираната тук, където наличието на емпирично установени зависимости и факти не е никак малко е трудно да се изброят и систематизират научните приноси. Посочените теоретично-приложни приноси в автореферата не отразяват действително наличните приноси. Това ме задължава да направя опит и да посоча част от значимите приноси регистрирани в дисертационния труд:

1. Реализиран е интегрален плуралистичен подход към възприемането и анализа на базовите категории на дисертационното изследване. Рационалните моменти от различни теории са съгласувани в непротиворечива теоретична ориентация на докторанта.

2. Цялата събрана и обработена емпирична информация е фактологически принос към различни клонове на психологическата наука. Достатъчно е да се посочи зависимостта на възприетите родителски стилове от диференциално психичните особености на изследваните лица.

3. Разширена и уточнена е категориалната същност на основните конструкти на дисертацията. Примерно, показани са психичните индикатори на явлението „значими други“ в лицето на жизнена потребност от другите и афективното и преживяване.

4. Установено е че възприетият родителски стил е интегриран в мотивационната система на личността и влияе определено върху избора на модели на поведение, регулирани на практика от привързаността.

5. Разкрита е опосредстващата роля на индивидуалните различия в пола, възрастта, статуса на обвързаност и поредност на раждане върху възприемчивостта на родителския стил.

6. Доказаният факт, че емоционалната отзивчивост и топлина филтрират отношенията родител-дете, провокира дискуссионен момент в психологията – тревожността няма либиден характер, дължи се на, както контекстно утвърждава г-ца Зорница Тоткова, социокултурни причини.

7. Емпирично е доказано наличието на различни интеграции от чисти родителски стилове и критичната роля на един от тях. Установено е присъствието на три смесени стила, наред с традиционното познатите: авторитетно-разрешаващ, авторитарно-пренебрегващ и недиференциран стил. Във възприетия родителски стил има частично доминиране на един от родителите.

8. Създадена е авторска методика за изследване на възприетия стил на родителство, със съчетани вътрешно количествени и качествени моменти.

Посочвам тези приноси, като се освобождавам от възможността да посоча и много други и да кажа, че посочените са достатъчни, за да припише на дисертационния труд качеството научност.

От друга страна, ще кажа, че в дисертацията има и редица неточности и пропуски главно от езиково естество. Те не са чак толкова съществени, че да променят позицията ми към оценка на работата.

Дисертацията на г-ца Зорница Тоткова е научен труд с висока познавателна и общокултурна стойност. Изпълнен е в духа и изискванията на доминиращите идеи и принципи в съвременната психология. Разбира се, не това е единственото важно. Има и нещо друго. Г-ца Зорница Тоткова за кратко време е извървяла успешен път на академично развитие, като е дала доказателства, че може да се занимава с наука. В този смисъл нямам никакви съмнения и резерви в качествата на дисертацията, нито към психологическата грамотност и култура на г-ца Зорница Тоткова. Като личност и гражданин е изградена зряло и отговорно, притежава развита, особено интроспективна интелигентност и самокритичност.

Заключение: Предлагам да ѝ бъде присъдена научната и образователна степен доктор по психология.

Рецензент: проф. д.пс.н. Павел Александров